

Om ämne Modersmål

Ämnesplanen utgår från att kunskaper i och om det egna modersmålet är avgörande för lärande och intellektuell utveckling. EU betonar vikten av modersmål som en av sina åtta nyckelkompetenser. Rätten att bibehålla och utveckla sitt modersmål är en demokratisk rättighet för individen. Förtrogenhet med modersmålet bidrar till att eleverna utvecklas till tvåspråkiga eller flerspråkiga individer med goda förutsättningar för framgång i den svenska skolan. Forskning har visat att det går bättre att lära sig ett nytt språk om man samtidigt har goda kunskaper i sitt modersmål. Språken kan fungera som stöd för varandra. Det innebär att om en elev kan ett begrepp på sitt modersmål så är det lättare för honom eller henne att lära sig motsvarande begrepp på svenska, och omvänt. Det har också visat sig att goda kunskaper i modersmålet bidrar till framgång i studier i skolans andra ämnen. Att ha tillgång till två eller flera språk gör att man kan se på världen från olika utgångspunkter och det gynnar behärskningen av abstrakta begrepp och den intellektuella utvecklingen. Ur ett internationaliseringsperspektiv är dessutom individer med goda språkkunskaper i fler språk än svenska och engelska en tillgång för det svenska samhället.

Elever som läser modersmål är en heterogen grupp. Elevernas kunskaper i modersmålet varierar beroende på skillnader i ursprung, tidigare skolgång och vistelsetid i Sverige. Undervisningen i ämnet modersmål har olika förutsättningar för olika språk. Att utveckla skriftlig kommunikation i ett språk som har tecken istället för bokstäver eller ett språk som inte har latinska bokstäver kan kräva längre tid för elever som till exempel lärt sig läsa och skriva på svenska. Läraren måste anpassa undervisningen efter detta. Elevernas kunskaper ska i betygsättningen dock alltid bedömas utifrån kunskapskraven.

Det finns dock en grupp elever, som inte kan delta i modersmålsundervisningen, eftersom de inte uppfyller förordningens krav på att modersmålet ska vara umgängesspråk, men som har – om än begränsade – kunskaper i modersmålet. Dessa elever kan i stället läsa sitt modersmål enligt den generella ämnesplanen för moderna språk och därvid börja med det steg som motsvarar deras kunskaper. Den resurs som finns i dessa elevers existerande språkkunskaper kan på så sätt tas tillvara, även om eleverna inte har nått förstaspråksnivå och inte har modersmålet som ett dagligt umgängesspråk. Detta förutsätter dock att skolan erbjuder elevens modersmål som modernt språk på den nivån.

Kulturell identitet och interkulturellt förhållningssätt

En människas kulturella identitet är ofta flerdimensionell och präglad av tillhörighet till flera kulturer. I ämnet modersmål får eleverna möjlighet att utveckla en flerkulturell identitet på sina egna villkor. Det är betydelsefullt att det är en identitet som de själva har definierat och har möjlighet att reflektera medvetet över. Ett sätt att stärka sin kulturella identitet är att utveckla kunskaper om inte bara språket, utan även om kulturer och samhällen där modersmålet talas. Fördjupade kunskaper om kulturer och samhällen kan utgöra en kunskapslänk mellan generationer, och ge eleverna större möjlighet att reflektera över sin egen livssituation. Det kan även ge eleverna möjlighet att utveckla en interkulturell kompetens. Interkulturell kompetens innebär att känna till och kunna använda de kulturella koder, normer och det språkbruk som behövs för att kunna kommunicera i olika kulturella kontexter.

Ämnesplanen betonar ett interkulturellt förhållningssätt och att undervisningen ska utgå från ett jämförande perspektiv på språket och kulturen. Det innebär att kunna jämföra det som kännetecknar kulturer där modersmålet talas, minoritetskulturer i Sverige och svenska förhållanden, samt att kunna göra jämförelser mellan modersmålet och det svenska språket. Att jämföra handlar inte om att slå fast att det ena är bättre än det andra, utan det är ett sätt att fördjupa lärandet och reflektionen. Att jämföra utvecklar även en generell lärandekompetens genom att eleverna lär sig att sätta saker i relation till varandra.

Människor som från barndomen lever i kontakt med flera kulturer och språk får tillgång till dessa på ett helt annat sätt än de som senare i livet möter ett nytt språk genom undervisning. Deras identitet är i grunden präglad av ett flerkulturellt mönster genom att de möter olika beteenden i skilda miljöer och vid kontakter med andra. Genom att eleverna får möjlighet att jämföra och reflektera över sina olika erfarenheter kan de utveckla en fördjupad förståelse för olika sociala och kulturella sammanhang och bättre värdesätta de egna erfarenheterna.

För de flesta elever som deltar i modersmålsundervisning är det jämförande perspektivet ett naturligt inslag. I en interkulturell undervisning kan de olika kulturella bakgrunder och språk som omger eleverna diskuteras. Många av de elever som deltar i modersmålsundervisningen är dock födda och uppvuxna i Sverige och har därigenom kanske inte så stora kunskaper om någon annan kulturell bakgrund än den svenska. Detsamma gäller adoptivbarn, för vilka den interkulturella kompetensen inte alltid är lika självklar. Det är något som läraren behöver ta hänsyn till.

Kultur är inte något statiskt utan något som människor skapar genom sina dagliga interaktioner och därmed något som är i ständig omvandling. Att utveckla ett jämförande förhållningssätt till kulturer handlar, inte minst, om att utveckla en medvetenhet om denna föränderlighet.

Strukturen i gymnasieskolans ämnesplaner

De olika delarna i ämnesplanen hänger ihop på ett tydligt sätt. Det går till exempel inte att bara läsa det centrala innehållet eller kunskapskraven utan att sätta in dem i ämnesplanens hela sammanhang.

Syftet och målen är formulerade för ämnet som helhet. Syftet beskriver i löpande text vilka kunskaper eleverna ska ges möjlighet att utveckla genom undervisningen i ämnet. Det beskriver också sådant som inte ska betygsättas. Målen är formulerade i punktform och förtydligar vad läraren ska betygsätta.

Målen beskriver vilka kunskaper eleverna ska ges förutsättningar att utveckla genom undervisningen i ämnet. De är inte placerade i någon rangordning. De går in i varandra och är beroende av varandra. Målen sätter ingen begränsning för elevernas kunskapsutveckling – det går alltså inte att betrakta dem som något som slutgiltigt kan uppnås.

Det centrala innehållet anger vad som ska behandlas i undervisningen i varje kurs, för att eleverna ska få möjlighet att utveckla de kunskaper som beskrivs i målen. Målen och det centrala innehållet har alltså helt olika karaktär. Trots det kan det finnas visst innehåll även i målen, men i de fallen är målen mer övergripande och inte lika konkreta som det centrala innehållet.

Det finns en tydlig koppling mellan målen och kunskapskraven. Kunskapskraven uttrycker med vilken kvalitet eleven visar sitt kunnande i förhållande till målen. Ordningen i kunskapskraven är

densamma som i målen. Om målen till exempel börjar med förmåga att läsa texter börjar också kunskapskraven med det. Däremot är det inte så att varje mål alltid motsvaras av ett stycke i kunskapskraven. Ett stycke i kunskapskraven kan lika gärna relatera till flera mål som till ett mål.

Jämförelse med grundskolans ämne

Liksom kursplanen för grundskolan utgår ämnesplanen i modersmål för gymnasieskolan från synsättet att unga med flerkulturell tillhörighet skapar identitet med bland annat språk som medel.

Ämnesplanen för gymnasieskolan bygger vidare på de kunskaper och färdigheter som utvecklats i grundskolan mot en alltmer utvecklad språkbehärskning. En skillnad är att den aktiva tvåspråkigheten, dvs. att kunna tolka mellan språken, har en mer framträdande roll i gymnasieskolans ämnesplan då det finns en särskild kurs som behandlar detta. Att tolka och översätta är dock arbetssätt som också förekommer på grundskolan.

Begrepp i ämnets syfte och mål

Litteratur

I ämnesplanens syfte och mål används begreppet *litteratur* och inte skönlitteratur för att innefatta litteratur på modersmål som saknar skriven konstprosa och som utmärks av en muntlig berättartradition. I kursen modersmål 2 behandlas dock skönlitteratur och författarskap eftersom eleverna som läser modersmål kan läsa svenska som andraspråk där litteratur och författarskap är nedtonade i förhållande till ämnet svenska. Modersmål 2 motsvarar i detta avseende kursen svenska 2.

Språkområde

Med språkområde avses det språkområde/de språkområden som är aktuella i undervisningsgruppen. Det är alltså inte detsamma som alla länder där till exempel spanska eller arabiska talas. Vilka kulturella förhållanden som tas upp kan därmed skilja sig åt mellan olika grupper trots att modersmålet är detsamma. I undervisningen kan läraren översiktligt gå igenom var modersmålet talas i världen, men sedan fördjupa undervisningen kring kultur och litteratur för de språkområden som är aktuella i undervisningsgruppen.

Begrepp i kursen modersmål 1

Strategier

Inom språkdidaktik används begreppet strategi i samband med lärande av språk, kommunikation och att kompensera brister i språkförmågan. Elevernas olika strategier kan vara medvetna eller omedvetna. De kan även vara mer eller mindre effektiva och ändamålsenliga. När eleverna utvecklar förmågan att använda strategier vidgar de sin repertoar av ändamålsenliga strategier.

Med strategier för att göra sig förstådd och få fram sitt budskap avses att det finns många olika vägar att gå när det gäller att uttrycka sig i olika situationer. Om inte ett sätt fungerar kan man finna andra sätt att göra sig förstådd på. Exempel på strategier är omformuleringar, nybildningar, bilder, mimik och gester.

Hur språket används

Med hur språket används avses vilka olika funktioner modersmålet har, till exempel vardagsspråk, skolspråk och officiellt språk. Utgångspunkten för diskussionerna är de språkområden som är aktuella inom elevgruppen.

Begrepp i kunskapskraven för kursen modersmål 1

Nyanserat

I boken Gymnasieskola 2011 sägs att begreppet *nyanserat* i kunskapskraven främst används i betydelsen ”flera olika perspektiv” men det sägs också att en nyanserad redogörelse kan avse ”ett rikt språkligt uttryckssätt och en stilistiskt skicklig framställning”. I kunskapskravet för betyget A i modersmål 1 står det att eleven i skrift ska formulera sig ”**varierat och nyanserat** på modersmålet”. Här avses den senare betydelsen av nyanserat. På andra ställen i kunskapskravet används progressionsuttrycket nyanserat i den tidigare betydelsen.

Begrepp i kursen modersmål – aktiv tvåspråkighet

Kommunikation i tal och skrift

Hur man kommunicerar i tal och skrift med till exempel myndigheter, högskolor och arbetsgivare kan skilja sig åt i olika språkområden, till exempel vad gäller stilnivå och formuleringar. Autentiska textexempel, till exempel cv, ansökningar och inspelade samtal på modersmålet och på svenska kan vara bra utgångspunkter för diskussioner om skillnaderna och om hur man bör kommunicera med myndigheter, högskolor och arbetsgivare i olika språkområden

Informella brev

Exempel på informella brev är gratulationsbrev, inbjudningar och tackbrev.

Medborgarrollen

Som medborgare behöver man förmåga att förstå och ta till sig talad och skriven samhällsinformation. Kursen modersmål – aktiv tvåspråkighet syftar till att utveckla elevernas förmåga att tolka mellan svenska och modersmål med tanke på kommande arbetsliv och studier. Eleverna ska ges möjlighet att utveckla sådan språkförmåga så att de till exempel kan hjälpa personer från samma språkområde att kommunicera i olika medborgerliga situationer i samhället. Genom sina kunskaper i modersmål kan eleverna även utgöra en länk mellan generationer och kulturer i samhällslivet i stort.

